

Historiens dom

Vi bör inte föregripa historiens domslut, förklarade en svensk tidning i debatten kring firandet av hur Warszawa frigjordes från den tyska terrorn för att omedelbart underkastas den ryska. Tanken är ett alibi för människor som av skilda skäl inte vill välja ståndpunkt. Varför ta parti i dag, då det kanske om tio, femtio eller hundra år visar sig att vi valt fel. Var det inte år 1940 omöjligt att bedöma vart de tyska segrarna skulle leda, var det inte därför klokare att hålla sig tyst eller att rent av antyda att den som vann kriget nog djupare sett var förtjänt av att göra det? Är det inte också i dag bättre att ställa sig utanför, att avvakta, att inte döma? Det finns så många händelser som omvärderats av eftervärlden, så många fall då något som tett sig fruktansvärt för samtiden senare befunnits vara ett framsteg. Har vi inte här det bästa beviset för värdet av det stillsamma åskådandets attityd? Generellt kan den inte tillämpas; då blev det ju ingen historia av, men vi som är små, svaga och neutrala kan väl nöja oss med att då och då kika i nyckelhålet till historiens rum.

Denna hållning eller hållningslöshet är inte ens från sin egen utgångspunkt försvarlig. Perspektivet på händelserna förändras ständigt, nya fakta dras fram, själva värderingarna omvandlas. Processen resulterar i definitiva utsagor endast då man tröttnar på att föra den vidare, då de händelser och människor det gäller är på väg in i glömskan. Historien är inte en högsta domstol, utan en justitierevision, förklarade Harald Hjärne; den som väntar på domen eller frikännandet väntar förgäves.

På lång sikt är visserligen ett annat sätt att se berättigat. Theodor Lessing har formulerat saken att historien är segrarnas historia. Den är i sin väsentliga betydelse självklar: det är de framgångsrika, de överlevande som skriver historia, de slutgiltigt besegrade har inga talesmän. Läran är dyster, och försöken att komma ifrån dess konsekvenser vimlar i historiefilosofin. Närmast ligger kanske invändningen att det tvärtom är de misslyckade, de offrade som vi prisar.

Ej har Nike med segerkransen krönt vid flöjtspel och harposlag perserkonungen, jordens gissel. Glömd förvittrar hans sarkofag. Hyllningskören skall evig handla om Leonidas nederlag.

Men Hjalmar Gullbergs strof uttrycker blott halva sanningen. Det var Salamis och Alexanders fälttåg som möjliggjor-

de den eviga hyllningskören till Leonidas; om perserna segrat, hade Leonidas varit glömd. Det för segern nödvändiga offret är förvisso det traditionella föremålet för den stora hyllningen, men segern är lika nödvändig som offret. Thermopylen utan namn är strödda över världen.

Tanken att historien är segrarnas historia kan emellertid lätt förgyllas: man förklarar helt enkelt att segrarna har rätt. Gud styr historien, det är den äldsta formen för denna stimulerande kullerbytta. Liddanden, våldsdåd, förstörelse, det är inte alltid lätt att se Guds hand i allt detta, men det beror på att vi inte ser tillräckligt klart och djupt. Guds vägar är outrannsackliga, hans patiens kommer att gå ut, det är inte vår sak att titta i korten. Även i vår tid finns frejdade historiker som med tal om Guds ledning och Guds domar gör maktpolitikens historia om brott och mord till en handbok i tro och förtröstan.

Modernare är en profan spekulat, vars resultat är alldeles desamma: makt är rätt, segrarna har gjort sig förtjänta om mänskligheten. Det gäller, som Hegel skriver, "att se förnuftets ros i samtidens kors... denna förnuftiga insikt är den försoning med verkligheten, som filosofien bjuder..." Från det utsiktstornet har historiker sedan två århundraden sökt visa att alla skeenden av större märklighet kan inpassas i teorin om fortskridande fulländning

för nationerna eller mänskligheten; samma upphöjda attityd anläggs gärna vid betraktandet av samtiden, allra helst då denna fylls med händelser så stora att de en gång måste inpassas i historikernas schema och så fruktansvärda att ett starkt behov uppstår av mildrande och lugnande helhetssyner.

Vår tids totalitära ideologier, befruktade av de Hegel-Marxiska fantasierna, har hittat på nya lekar med historien. Det finns på den punkten skillnader mellan åskådningarna som inte är utan intresse. Nazismens och fascismens historiesyn kännetecknades av ett stundom muntert-cyniskt genomsådande: man följde Hegels recept utan att ta måstaren riktigt på allvar. Historien är vad vi gör den till, förkunnade fascismens mest tränade dialektiker, Gentile, den är blott "ett logiskt imperativ" hos det egna jaget; kort sagt, historien bör bli ett medel till fascistisk propaganda, ty allt tal om "sann" historia är nonsens. Utan tvivel är kommunismen i det praktiska historieskrivandet alldeles lika relativistisk och fräckt taktisk, men grundsynen är en annan. Historien själv, avslöjad av Marx, företecknar kommunismens universella och fullständiga seger. Att verka för kommunismen är alltså att underkasta sig historiens dom. Vad som än görs för att vinna segern blir rättfärdigat; framtiden kommer att ge segerkransen och välsignelsen, liksom Gud enligt de kristna historikerna varkunnade sig över de furstar och folk som tjänstgjort som hans gissel. Här finner vi det sista av de alibin som dragits fram för att dölja vårt ansvar och söva våra samveten.

/ts